

Historia książki

Przygotował:
Piotr Doroszewski

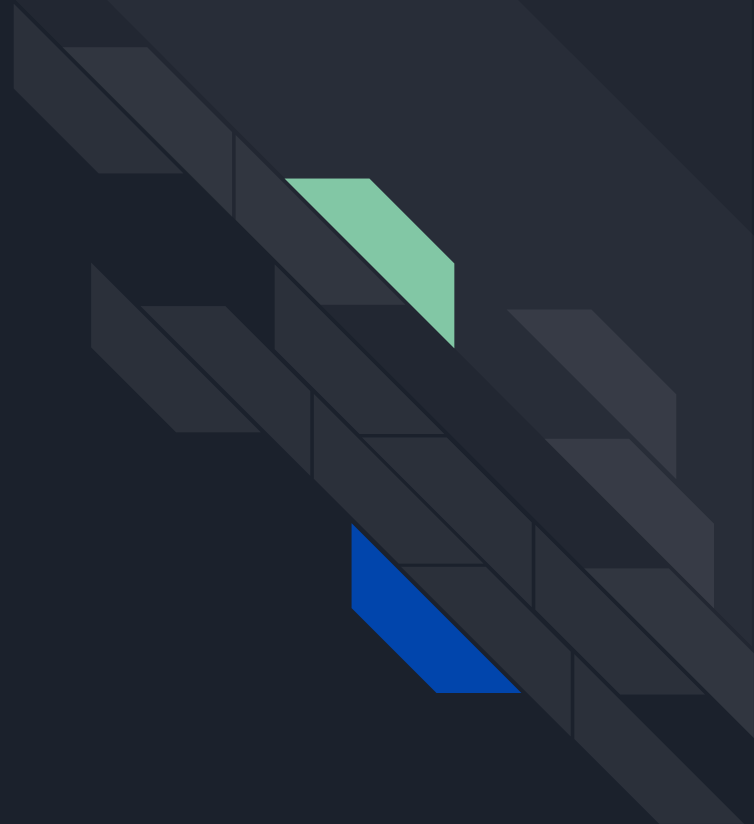

Książka - dokument piśmienniczy, zapis myśli ludzkiej, raczej obszerny, w postaci publikacji wielostronicowej o określonej liczbie stron, o charakterze trwałym.

Dzisiejsza postać książki wywodzi się od kodeksu, czyli kartek połączonych grzbietem, które wraz z upowszechnieniem pergaminu zastąpiły poprzednią formę dokumentu piśmienniczego, czyli zwój.

Epoka książki rękopiśmiennej

Ściany jaśni i pismo obrazkowe

Pismo obrazkowe – (piktograficzne) powstało z rysunków przedstawiających w formie uproszczonej pojęcie dla przekazania myśli. Rysunki te ludzie pierwotni kreślili na skałach w pieczarach będących ich schronieniem, na korze drzewnej lub skórze, potem na kamieniu. Wyrażają one myśli przy pomocy rysunków, nie mających jeszcze bezpośredniego związku z dźwiękami mowy, np. uproszczone postacie ludzkie z łukami i zwierzę ze strzałą w nim tkwiącą zawiadamiły o pomyślnych łowach. Rysunki skalne z początku epoki neolitycznej znaleziono w Afryce Północnej, Indiach, Wschodniej Azji, Hiszpanii, południowej Francji oraz w Ameryce Środkowej.

Tabliczki gliniane z pismem klinowym

Pismo klinowe - powstało ok. 4 tys. lat p.n.e. w Mezopotamii nad Eufratem i Tygrysem i było używane aż do połowy I tysiąclecia p.n.e. Przypisuje się je Sumerom, którzy używali glinianych tabliczek do pisania. Na tabliczkach odciskano znaki przy pomocy zaostrej twardej trzciny lub drewnianego ryłca. Znaki tego pisma mają kształt klinów lub gwoździ z trójkątną główką i wydłużoną kreską. Po obustronnym zapisaniu suszono je na słońcu lub wypalano, co nadawało im trwałość. Były gromadzone w bibliotekach lub archiwach władców. Wiele odnaleziono podczas wykopalisk na terenie Mezopotamii, Egiptu, Azji Mniejszej oraz w Grecji. Tabliczki gliniane służyły w tamtym okresie jako listy, dokumenty i książki, zależnie od rodzaju tekstu na nich zapisanego.

Papirus z pismem hieroglificznym

Papirus – materiał pisarski otrzymywany z rośliny o tej samej nazwie występującej w Egipcie. Łodygi trzciny papirusowej krajano na cienkie paski, które układano na desce, przykrywając drugą warstwą pasków, prostopadle do poprzednich. Po zwilżeniu wodą, ubijano kamieniem lub drewnianym młotem lub prasowano. Wydzielający się sok sklejał paski w jednolitą masę. Następnie wygładzano kością, muszlą lub fiszbinem, suszono na słońcu, pojedyncze arkusze papirusu sklejało we wstęgi, z których powstawały zwoje.

Hieroglify - pismo obrazowe stosowane od III tys. p.n.e. Występują w nim trzy rodzaje znaków: fonogramy (zapis spółgłosek), znaki ideograficzne (słowa miały swoje odpowiedniki, np. „krzyż” oznaczał „życie”) i determinatywy (uściślenia dot. klas wyrazów, np. wszystkie imiona bóstw poprzedzane były znakiem siedzącej figurki boga). Hieroglify były zapisywane albo w kolumnach od góry do dołu, albo w rzędach; każdy znak posiada swoje lustrzane odbicie używane do zapisu w odwrotną stronę. Najlepiej znane są hieroglify egipskie odczytane przez J.F. Champolliona w 1822 r.

Książka w średniowieczu

Pergamin - materiał pisarski używany we wczesnym średniowieczu. Do jego wyrobu stosowano specjalnie wyprawione skóry owcze, kozie lub cielęce. Czasem barwiono go na kolor czerwony, szafranowy, niebieski czy czarny. Wyrobem pergaminu w średniowieczu zajmowały się początkowo klasztory, od XII w. rzemieślnicy zwani pergaministami (malarskie bractwo cechowe św. Łukasza). Do XVI w. stosowano go do wykonywania rękopisów iluminowanych.

Kodeks - forma książki powstała u schyłku czasów antycznych zamiast wcześniejszego zwoju. Było to kilka ze sobą związanych tabliczek woskowych. W podobny sposób w średniowieczu zaczęto składać karty pergaminowe, tworząc z nich posyty i składki o różnej ilości kart, przytwierdzone do drewnianych tabliczek jako okładzin. Ta nowa forma książki kształtowała się zapewne w ciągu II i III wieku n.e., upowszechniła się zaś ostatecznie w IV i V wieku. W średniowieczu kodeks był już jedyną formą książki z kartami pergaminowymi, a później papierowymi. Słynne kodeksy złote, srebrne i purpurowe były to rękopisy pergaminowe, z kartami często barwionymi purpurą, a pisane złotem lub srebrem malarskim. W zbiorach polskich złotym kodeksem jest np. Ewangeliarz gnieźnieński.

Zdobiennictwo rękopisów

Zdobienie rękopisów za pomocą efektów malarskich nazywano iluminacją (łac. *iluminare* – oświetlać, ozdobić) i należało do iluminatora, który domalowywał w specjalnie pozostawionych przez pisarza pustych miejscach dekoracje, takie jak: Inicjały - czyli ozdobne pierwsze litery poszczególnych rozdziałów lub ustępów. Na początku tekstu osiągały one znaczną wielkość i z czasem stały się kanwą, na której iluminator rozwijał cały swój kunszt dekoratorski. Motywy zdobnicze wyływały z kształtu litery i obejmowały cały margines. Wykonywane były przy użyciu różnorodnych barw, czasami też złota. Miniatury - to kolorowe obrazki figuralne, stanowiące część inicjału lub niezależne ilustracje. Floratury - ozdoba na marginesach w formie pnączy roślinnych, także często połączona z inicjałem. Bordiury - czyli dekoracja ramowa, która wypełniała wszystkie marginesy. Czasami wplataną w nią drobne scenki rodzajowe lub satyryczne.

Oprawy średniowiecznych kodeksów

Oprawy średniowiecznych kodeksów – zszywaniem składek i umieszczaniem ich w oprawie zajmowali się introligatorzy (łac. intro – do środka + ligare – wiązać). Dominowały oprawy drewniane lub z desek pociągniętych skórą (od VII/VIII w.), grzbiet usztywniano papierem, na rogach metalowe narożniki. Stosowano też oprawy: kopertowe (zdobione arabeskami; szczególnie popularne w krajach arabskich), zdobnicze (z tłoczonej blachy wysadzanej kamieniami szlachetnymi, złotem), nacinane (ornament cięto ostrym nożem na wilgotnej skórze – uwidaczniał się po naciągnięciu na drewnianą oprawę), sakwowe i płaszczowe, mnisze (oszczędnościowe; skóra była naciągnięta tylko do połowy oprawy, dalej widoczna była deska), oprawy złotnicze (bizantyjskie). Dla ludzi mniej zamożnych funkcjonowały książki nieoprawne. Większość opraw XV-wiecznych to dzieła anonimowe. Do zdobnictwa używano: strychulca (tempo zakończonego druta do wyciskania ślepych linii), tłoków z wyżłobionymi ornamentami (od XII w.), radełek (małych, zaopatrzonych w rączkę metalowych walców – od 2 poł. XV w.), plakiet (działały jak tłoki tylko miały o wiele większe rozmiary).